

Niekoľko súvislostí pozemkovej reformy a štruktúry spoločnosti na južnom Zadunajsku (1945 - 1949)

Ágnes Tóth, Ústav pre výskum etnických menšín Maďarskej akadémie vied, Budapešť,
Maďarsko, toth@mtaki.hu

TÓTH, Ágnes. Some connections between changes in Land reform and social structure in southern Transdanubia (1945 - 1949). *Individual and Society*, 2009, Vol. 12, No. 1.

After the Second World War the social and political elite rightly attempted to change the outdated social structure of Hungary. This study states that the expulsion of Germans in Hungary - together with other similar inhuman processes - did not achieve the assumed more effective and more balanced social relationships.

Hungary. Germans in Hungary. Social Structure. Land Reform. Settlements. Sovietisation.

Úvod

Komunistický totalitný režim sovietskeho typu v Maďarsku po skončení druhej svetovej vojny nevznikol ako výsledok jedného prevratu, ale bol výsledkom celého radu zmien, ktoré mali charakter prevratov.

Významnú úlohu v tom nezohrali iba medzinárodnopolitické faktory (najmä vplyv ZSSR), ale aj vnútropolitické faktory, predovšetkým politika vedenia maďarskej komunistickej strany

Realizované zmeny mali predovšetkým politický charakter.

Hlavným obsahom premien neboli len hospodárske alebo kultúrne premeny, ale aj tie, ktoré mali politický charakter a ich cieľom bolo získanie moci.

Pre tieto zmeny bolo typické, že nasledovali rýchlo za sebou a často zanikli bez toho, aby sa ukončili, pretože ich tieto ciele z mocensko-taktických dôvodov menili. Dôsledkom povojnovej pozemkovej reformy bolo množstvo dobrovoľných a násilných presídlení a vysídlení obyvateľstva, ktoré sa rôznych častiach a na rôznych úrovniach (lokálnej, regionálnej, štátnej) spájali s úsilím získať politickú moc a z hľadiska jednotlivých politických strán súviseli s vybudovaním bázy voličov a s nevyhnutnosťou reorganizácie roľníckeho stavu. Boli však iba jednou zložkou tohto procesu. V tejto štúdii skúmame, ako realizácia pozemkovej reformy v župách Baranya, Somogy a Tolna ovplyvnila umiestnenie bukovinských Sikulov a maďarských utečencov, sledujeme mocenský boj v týchto lokalitách a snahu o vyvedenie zodpovednosti po vojne voči nemeckému obyvateľstvu v tomto priestore. Hľadáme odpoveď aj na to, ako daný proces zmenil hospodársku, politickú a etnickú štruktúru miestnej spoločnosti. Vo výskume sa kladie dôraz na migračné vplyvy pozemkovej reformy a na zmeny etnickej štruktúry v spoločnosti.

Popritom musíme zdôrazniť, že je nám jasné, že dôsledné uplatnenie výskumných hľadísk ovplyvňuje viac okolností. Je to jednak rýchle vykonanie pozemkovej reformy, odborné práce (zapísanie do pozemkovej knihy, geodézia) a vysídľovanie Nemcov z týchto majetkov, ktoré spôsobovali, že v tomto procese dochádzalo k neustálym a intenzívnym zmenám. Problémy pri výskume spôsobovala aj skutočnosť, že

dostupné tematické a aj územné štatistické údaje boli často torzovité, protirečivé. Protirečivosť údajov môže vyplývať z neustálych zmien v sledovanom procese, z neodbornej činnosti administratívy, ďalej z administratívnych zmien pozemkov, ktoré sa uskutočnili v rokoch 1945 - 1950. Pritom skúmanie interakcií vykonaného osídlenia, vysídlenia Nemcov, slovensko-maďarskej výmeny obyvateľstva v súvislosti s pozemkovou reformou komplikuje skutočnosť, že tieto procesy boli paralelné, križovali sa, boli vynútené, navzájom sa ovplyvňovali a ich vykonanie sa často uskutočňovalo bez akejkoľvek právnej úpravy a bolo ovplyvňované aj činnosťou miestnych orgánov, ministerstva vnútra a stranických orgánov, ktoré sa na nich aktívne podieľali. Kodifikačné, stabilizačné kroky sa zo strany riadiacich orgánov vykonávali asynchrónne a so značným meškaním.

Po dokončení pozemkovej reformy - podľa svedectiev výkonných rozhodnutí a tiež archívnych zdrojov - boli v obciach vyhotovené rozsiahle štatistické analýzy o pozemkovej reforme, vykonanej medzi rokmi 1945 a 1949 a o zmenách populácie. Avšak, podľa našich vedomostí, tieto údaje neboli spracované, ba ani štatistické hárky nie sú k dispozícii pre výskumníkov.[1] K dispozícii je ale viacero výkazov, ktoré pripravili predsedovia miestnych úradov alebo odborníci riadiaci osídlenie, ktoré však neobsahujú údaje vhodné pre porovnanie. Sú však veľmi podrobné a sú vhodné na zachytenie lokálnych a regionálnych hospodárskych zmien. Aby o prebiehajúcich procesoch vznikli hodnovernejšie súhrnné analýzy, odzrkadľujúce miestne rozdiely, bolo by potrebné uskutočniť čím viac miestnych, župných analýz.

O pozemkovej reforme

V čase vojny sa všetky progresívne politické sily zhodli na tom, že zmena agrárnej štruktúry je neodkladnou historickou úlohou. Situácia, v ktorej sa nachádzalo poľnohospodárstvo, t. j. existencia polofeudálnych veľkostatkov, sociálne problémy, ktoré vyvolala značná izolácia roľníctva, ale aj výrobné a hospodárske ťažkosti v poľnohospodárstve naznačovali, že je potrebné uskutočniť zásadné zmeny. Nevyhnutnosť rozbehnúť poľnohospodársku výrobu, ale aj rázne a netrpezlivo presadzované nároky roľníckej populácie si vyžadovali radikálne riešenie.

Predstavy jednotlivých politických strán o pozemkovej reforme vo veľkej miere ovplyvnilo to, či pri ich vypracovaní stratégie uprednostňovali hospodárske alebo politické aspekty. V predstavách Nezávislej maloroľníckej strany (Független Kisgazdapárt - FKGP) zohrávala významnú úlohu hospodárska efektivita (racionalita). FKGP chcela dosiahnuť modernizáciu existujúcich vlastníckych pomerov a posilniť a hospodársky pozdvihnúť malé a stredné roľnícke majetky. V záujme toho navrhovala, aby sa pre pozemkovú reformu využili majetky s rozlohou 300 - 500 katastrálnych jutár a aby sa zabránilo prílišnému rozkúskovaniu pozemkov. Navrhovala regulovanie získania pozemkov pre tých, ktorí nevlastnili pôdu. Sociálno-demokratická strana (Szociáldemokrata Párt - SZDP) podporovala vyvlastnenie pozemkov s rozlohou nad 200 jutár, podporovala úplnú konfiškáciu pozemkov v cirkevnom vlastníctve alebo správe a kládla veľký dôraz na otázku odškodnenia. S najradikálnejšími predstavami o pozemkovej reforme vystupovala Národná sedliacka strana (Nemzeti Parasztpárt - NPP), ktorú podporovala aj Maďarská komunistická strana (Magyar Kommunista Párt - MKP), avšak tá toto riešenie považovala iba za prechodné.

Dočasná vláda 17. marca 1945 prijala nariadenie číslom 600/1945 M. E., v ktorom rozhodla o zrušení veľkostatkov a o pridelení pôdy roľníckemu ľudu. V nariadení sa v podstate odzrkadľovala radikálna predstava, ktorá znižovala nahromadené sociálne napätie, ale ignorovala hospodársku realitu a jej cieľom bolo vytvorenie a zväčšenie volebnej základne Národnej sedliackej strany a Maďarskej komunistickej strany.[2]

V zmysle tohto rozhodnutia mali byť úplne zhabané pozemky vojnových zločincov, veliteľov nyilasov a iných národných socialistov a členov Volskbundu. Pozemky nad 100 jutár a sedliacke pozemky nad 200 jutár bolo možné získať výkupom. Pozemky väčšie ako 1000 jutár boli v celom rozsahu vyvlastnené. Nariadenie dalo možnosť získať pôdu okrem poľnohospodárskych sluhov a pracovníkov na poľnohospodárskych majetkoch aj chudobným roľníkom.

Pozemkovú reformu nevykonával odborný aparát vedenia štátu, ale sami roľníci. Na realizáciu nariadenia vznikli tzv. ľudové orgány, Obecný výbor žiadateľov o pozemky (Községi Földigénylő Bizottság - FIB), Župná rada pre usporiadanie pozemkov (Megyei Földbirtokrendező Tanács - MFT), Štátna rada pre usporiadanie pozemkov (Országos Földbirtokrendező Tanács - OFT). Odborné práce v súvislosti s pozemkovým vlastníctvom - vymeškanie pozemkov, zapísanie do pozemkovej knihy - vykonávala Župná geodézia (Megyei Földhivatal), ktorá vznikla pri Župnej rade pre usporiadanie pozemkov.[3]

Na základe výkonnej časti nariadenia v každej obci bolo potrebné vytvoriť výbor z delegátov žiadateľov o

pozemky, ktorý sa z hľadiska právneho postavenia považoval za verejné združenie. K jeho najdôležitejším úlohám patrilo zapísanie pozemkov určených na konfiškáciu, ďalej rozhodnutie vo veci, ktoré pozemky môžu byť konfiškované a ktoré si môžu pôvodní majitelia vykúpiť. Popritom ich úlohou bolo aj spísanie oprávnených žiadateľov a rozhodnutie v ich veci.[\[4\]](#)

Župné výbory žiadateľov o pozemky boli predovšetkým oprávnené posúdiť nároky miestnych žiadateľov, ale v rámci tohto konania sa zvyčajne okrem uplatnenia nárokov miestnych žiadateľov postarali aj o pridelenie pozemku a domu pre utečencov, ktorí sa zdržiavali v obci.

Počas pozemkovej reformy bolo možné kvôli nerovnomernému rozdeleniu pozemkov v štáte a vysokému počtu žiadateľov organizovane presídliť do iných častí štátu tých žiadateľov, ktorých nároky nemohli byť splnené v mieste ich bydliska. V dôsledku toho sa začala veľká migrácia hlavne zo severných častí štátu a z regiónov Zátisia do obcí a regiónov obývaných Nemcami.

Výber uchádzačov na presídlenie v rámci štátu sa uskutočnil náborovo. Uchádzať sa „o presídlenie mohli iba poľnohospodári povolaním, tí, ktorí zostali bez pozemku, viacdetní, z politického hľadiska spoľahliví“ ľudia, v praxi však jediným kritériom presídlenia bola stranícko-politická príslušnosť uchádzača. Mnohí uchádzači sa však v pôde nevyznali, predtým takúto činnosť nikdy nevykonávali a v mnohých prípadoch sa, po uplynutí zopár mesiacov a spotrebovaní švábskych (nemeckých) majetkov, vrátili do svojho pôvodného bydliska. Uchádzači o dobrovoľné presídlenie sa snažili získať prevahu vo výboroch žiadateľov o pozemky. Hlavne v obciach s miešaným obyvateľstvom to viedlo ku konfliktom medzi pôvodnými obyvateľmi a prisťahovalcami.[\[5\]](#) Samosprávy, vedenie okresov neboli pripravení na také počínanie dobrovoľných, svojvoľných okupantov pozemkov a domov.

V lete roku 1945 bolo jasné, že pre osídlenie okrem pozemkov členov Volksbundu bude potrebné využiť aj ďalšie pozemky. Ďalšie osídľovanie bez rozšírenia využiteľných pozemkov bolo nemysliteľné. Hromadná kritika práce výborov žiadateľov pozemkov a rád pre usporiadanie pozemkov, neodborné vykonanie reformy, ale aj pomalosť pri realizácii reformy a s tým súvisiace znižovanie produkcie, nevyhnutne vyžadovali korekciu spôsobu uskutočňovania reformy. Postupne sa vykryštalizovali dve stanoviská k problematike. Podľa jedného uskutočnená pozemková reforma sa mala ďalej uskutočňovať podľa doterajšieho stavu, podľa druhého bola potrebná revízia právnych predpisov na základe ktorých sa reforma realizovala. Politické strany opierajúc sa o reálne mocenské pomery prijali nasledujúci kompromis. V zákone IX. z roku 1946 posilnili vlastnícke právo zvýhodnených, všeobecne zakázali vracanie pozemkov, ktoré boli rozdelené pred 1. januárom 1946 späť, ale výnimku spravili s obrábanymi roľníckymi pozemkami, ktoré mali menej ako 50 katastrálnych jutár. Pri neskoršom pridelení sa hospodárske faktory brali viac do úvahy a pri zapisovaní do pozemkových kníh sľubovali prísny odborný dozor.[\[6\]](#)

Počas reformy bolo vyvlastnených 75 500 pozemkov, čím bolo zo 16 miliónov katastrálnych jutár v krajine použitých pre účely reformy 35% pôdy. Výmera prideleného pozemku pre jedno hospodárstvo bola v priemere 5,1 katastrálnych jutár. Medzi prídelcami bolo 48% poľnohospodárskych robotníkov, 53% sluhov, 56% drobných roľníkov a 25% maloroľníkov. Spomedzi 750 000 žiadostí o pôdu bolo akceptovaných 663 000 žiadostí, ale len 642 342 osôb dostalo pôdu. Z 350 000 žiadateľov o stavebný pozemok iba 150 000 osôb získalo 1500 - 3000 štvorcových metrov pôdy na výstavbu domu.[\[7\]](#)

Pozemková reforma zmiernila rozdiely v rozmeroch pozemkov, ale nespájala sa s celkovou agrárnou reformou, a tak predovšetkým zmierňovala sociálne a politické napätie. V dôsledku pozemkovej reformy sa značne zmenila členitosť roľníckej spoločnosti. Oproti údajom z roku 1941 podiel osôb bez pozemku klesol zo 46% na 17%, vrstva drobných a malých roľníkov vzrástla zo 47% na 80%, čo znamenalo podstatný nárast jej významu. Podiel bohatých roľníkov klesol zo 7% na 2,9%. Pozemková reforma posilnila vedomie súkromného vlastníctva roľníkov, tradičné sedliactvo sa stalo perspektívnejším, ale značná skupina nových roľníkov nemala odborné poznatky, kapitál ani hospodárske náradie, a preto nebola schopná vyvíjať samostatnú hospodársku činnosť.[\[8\]](#)

Uskutočnenie pozemkovej reformy v Zadunajsku

Osídľovanie v rámci župy a štátu

Vykonanie pozemkovej reformy v Zadunajsku v roku 1945 z je mnohých hľadísk odlišné od diania v iných častiach štátu, hlavne v župách Veľkej maďarskej nížiny a Zátisia. Rozdiely vyplývajú z geografickej polohy a etnického zloženia regiónu. V etnicky pestrom, mnohými národnosťami obývanom regióne, žila

značná časť maďarských Nemcov. V jednotlivých obciach bol ich pomer k ostatnému obyvateľstvu oveľa väčší, než na Veľkej maďarskej nížine. K tomu prispievalo aj to, že vzhľadom na hornatý terén bol počet obyvateľov v obciach nízky. V župe Baranya v roku 1941 bolo 110 takých obcí, kde Nemci tvorili väčšinu obyvateľstva a z týchto obcí 80 malo menej ako 1000 obyvateľov. Nemci v župe Tolna žili ešte koncentrovanejšie, obývali 50 obcí, z ktorých v tridsiatich nemecká národnosť tvorila 90% a viac obyvateľstva. A to v tejto župe bolo menej malých osád. Z hľadiska štruktúry hospodárstiev boli tiež medzi jednotlivými župami značné rozdiely. V Zadunajsku bolo viac veľkostatkov, ale pozemky vo vlastníctve individuálne hospodáriacich roľníkov boli menšie, než na Veľkej maďarskej nížine alebo v Zátisí. Kvôli prevládajúcemu podnebiu, veľkosti pozemkov a kvality pôdy bolo poľnohospodárstvo orientované na intenzívne pestovanie ovocia a hrozna. Aj chov zvierat, výroba mlieka a spracovanie mäsa tu malo dôležitú úlohu. Na Veľkej maďarskej nížine sa kvôli pohyblivému piesku popri pestovaní ovocia a hrozna rozšírilo pestovanie kukurice a pšenice a bol väčší pomer stredne veľkých gazdovstiev, s rozlohou 25 - 50 katastrálnych jutár.

Vojnové operácie v južnej časti Balatonu sužovali obyvateľstvo tohto regiónu dlhšie ako v iných regiónoch, a tak organizačné zabezpečenie a vykonanie pozemkovej reformy sa tu uskutočnili neskôr. Značná časť obyvateľstva pred vojenskými operáciami ušla. Podľa štatistických údajov miestnych orgánov zo začiatku roka 1945 - ktoré sa nezakladali na priznaniach prítomného obyvateľstva, ale na hodnotení úradov - celkový počet obyvateľstva v porovnaní s údajmi zo súpisu z roku 1941 v župe Baranya (bez mesta Pécs) klesol o 11%, v župe Somogy o 13,6%, v župe Tolna o 11,7%. Pohľad na národnostné zloženie v župách naznačuje, že počet obyvateľov s nemeckým materinským jazykom radikálne klesol, v župe Baranya o 43,8%, v župe Tolna o 55,2% a údaje zo župy Somogy nie sú k dispozícii. Avšak dá sa predpokladať, že vykázaný pokles nemeckého obyvateľstva je prehnaný. Ale je isté, že aj Nemci z tohto územia opustili štát v značnom počte. Dá sa tiež predpokladať, že úradníci pripravujúci súpis pri viacerých osobách uviedli maďarský materinský jazyk. Je pozoruhodné, že počet osôb južnoslovanských národností ani podľa tohto súpisu nebol značný (2731 osôb), ale oproti súpisu z roku 1941, zrejme kvôli politickým zmenám, bol 11-krát väčší.^[9]

Z toho všetkého vyplýva, že sa pozemková reforma v tomto regióne vykonala nad rámec právnych možností na úkor nemeckého obyvateľstva. Členovia miestnej komunity rozdelenie pôdy považovali za odplatu za predchádzajúce národnostné a politické rozpory a napätie. Kvôli faktu, že v celoštátnom meradle bol nedostatok pôdy na rozdelenie, bolo potrebné rozšíriť záber konfiškácie. Na to boli z viacerých dôvodov vhodné práve nemecké majetky. Vlastnili značné pozemkové vlastníctvo, členstvo vo Volksbunde patrilo medzi kritériá k zaradeniu do konfiškácie v pozemkovej reforme. Tým mohol narásť podiel pôdy určenej na rozdelenie. Pri konfiškácii majetku Nemcov sa nielenže ignorovalo určenie osobnej zodpovednosti, ale aj definícia členov skupiny bola určená tak, aby sa to dalo rozšíriť podľa potreby, keď zoznamy členov Volksbund neexistovali, resp. štátne orgány nedisponovali hodnovernými údajmi o jeho členskej základni.

Výbory žiadateľov o pozemky aj v južnom Zadunajsku vznikli do konca mája 1945 a už v prvých mesiacoch sa stali najdôležitejšou platformou pre uplatnenie hospodárskych záujmov.

V nemeckých národnostných komunitách vznikla zvláštna situácia. Zákon nerobil rozdiely medzi nemajetnými a chudobnými roľníkmi nárokujejúcich pôdu z hľadiska etnicity, takže aj Nemci sa mohli dostať do výborov žiadateľov. Tomu však Štátna rada pre usporiadanie pozemkov vo vlastnej právomoci chcela zabrániť tak, že najprv prerušila činnosť výborov žiadateľov o pozemky v obciach s väčšinovým nemeckým obyvateľstvom, potom aj v iných orgánoch obecnej autonómie.^[10]

Hoci zákon umožňoval konania iba voči jednotlivcom, v týchto nariadeniach - neskrývane - príslušnosť k nemeckej národnosti bola dostatočným dôvodom na vylúčenie z prídely pôdy. V obciach s nemeckým obyvateľstvom prerušenie činnosti výborov žiadateľov o pozemky neslúžilo iba na to, aby sa vylúčili rodiny s nemeckou národnosťou, ktoré by inak mali nárok na podporu, ale taktiež mali zabezpečiť snahu komunistickej strany usídlit' agrárno-proletárske rodiny zo Zátisia na Veľkú maďarskú nížinu, resp. do Zadunajska. Komunisti si chceli v blížiacich sa jesenných voľbách zabezpečiť nárast volebnej základne.

V obciach s národnostne zmiešaným obyvateľstvom sa politicko-hospodárske záujmy stali platformou pre uplatnenie národnostných snáh. Hlavné v obciach, kde bývali Bunevaci a Chorváti, je zreteľné, že sa ich predstavitelia snažili kvôli zabezpečeniu svojich hospodárskych výhod hegemoniu v riadiacich orgánoch a vzhľadom na pomer na počte obyvateľstva si vynútili väčší počet delegátov.

Začiatkom júla bola právomoc Úradu pre verejné dobro (Népgondozó Hivatal), ktorý vznikol v máji 1945 na zabezpečenie osídlenia utečencov zo susedných krajín a plánované vysídlenie Nemcov, rozšírená. Pod

vedením úradu sa začalo preverovanie národnej vernosti Nemcov a vtedy dostal za úlohu vykonávanie hromadných presídlení v rámci štátu. Zavedenie konania malo dvojaký cieľ: na jednej strane chceli posúdiť individuálnu zodpovednosť Nemcov, na druhej strane chceli dostať zosynchronizovať a dostať pod kontrolu majetkovo právne obmedzenia, konfiškáciu pozemkov, individuálne a hromadné presídlenia. Paralelne s rozšírením právomoci Úradu pre verejné dobro sa neuskutočnilo rozdelenie a spresnenie právomocí regionálnych orgánov. To vyvolalo neustále konflikty zainteresovaných orgánov - Obecných výborov žiadateľov o pozemky, Župných rád pre usporiadanie pozemkov, Štátnych rád pre usporiadanie pozemkov, Úradu pre verejné dobro - a umožnilo neodbornosť a direktívne zasahovanie politických strán do výkonu pozemkovej reformy.

Úrad pre verejné dobro často nevedel kontrolovať ani skôr začaté procesy, neoprávnené konfiškácie vykonané obecnými úradmi žiadateľov o pozemky a individuálne presídľovacie akcie. Vedúci pobočky v župe Baranya vo svojom hlásení označil za hlavné prekážky osídľovania: výbory žiadateľov o pozemky nepoznali existujúce zákony, popritom vedúci výborov „*mali v rukách takú moc, ktorú mohli vo svoj vlastný prospech zneužiť a aj ju zneužili*“, ďalej v obciach s nemeckým obyvateľstvom výbory žiadateľov o pozemky pozostávali zo Švábov a svoju moc využili na záchranu vlastného majetku. Kvôli vyššie uvedeným vedúci pobočky v mnohých obciach zrušil výbory žiadateľov o pozemky a založil nové výbory pozostávajúce výlučne z maďarských členov. V mnohých prípadoch to bolo možnosť iba tak, že výbory žiadateľov o pozemky neboli vytvorené z miestnych obyvateľov, ale z obyvateľov iných obcí danej župy. V tých obciach, kde výbory boli obnovené, predošlé konfiškácie potvrdili, ale pritom už uskutočnené podpory preveril nový výbor, lebo pri nich neboli maďarské záujmy dostatočne zohľadnené. Na území župy bolo málo pozemkov vhodných na hromadné osídlenie, buď kvôli vysokému počtu miestnych osadníkov, alebo kvôli množstvu svojvoľných prisťahovalcov do župy.[\[11\]](#)

V obci Bikal „*v súčasnosti možnosť osídlenia nie je, lebo nehnuteľnosti, ktoré sú k dispozícii, môžu vyhovieť iba požiadavkám miestnych bývalých hospodárskych sluhov a nádenníkov, hoci vzhľadom na domy, dopyt je väčší, než počet dispozíčných domov. V obci Alsómocsolád zhabaný pozemok s výmerou 570 jutár môže vyhovieť na uspokojenie pozemkových nárokov čisto maďarského obyvateľstva,*“ písal pracovník Úradu pre verejné dobro.[\[12\]](#)

Veľmi častí boli oznámenia a sťažnosti na priebeh pozemkovej reformy. V obci Mágocs Obecný výbor žiadateľov o pozemky pri zhabaní nechcel zohľadniť národným výborom zostavený zoznam členov Volksbundu, lebo podľa jeho mienky skutočné členstvo osôb, ktoré na ňom figurovali, sa nedalo hodnoverne dokázať. Ale vtedy v obci už bola jedna skupina osadníkov z Kiskundorozsma, ktorá sa kvôli tomu nedostala k pozemkom. „*V piatok predpoludní dorazila časť osadníkov z Kiskundorozsma do Mágocs. Na jednu noc som ich hromadne umiestnil do prázdnych domov. Členovia Volksbundu sa mali vysťahovať v sobotu do 10-tej, čo sa na okrem jednej či dvoch výnimiek uskutočnilo. Polícia potom aj tých vysídlila. [...] Nakolko si väčšina členov Volksbundu nezobrali so sebou iba to, nad čím voľne disponovali, preto so splnomocnením polície som nechal vybubnovať, že kto nevráti neoprávnené zobrahaný majetok alebo u koho sa nájde dobytok, poľnohospodárske produkty atď., bude internovaný.*“[\[13\]](#)

Viac hromadných presídlení bol v obciach okresu Villány. V lete 1945 sa dostalo 200 rodín do nasledujúcich obcí: Villány 10, Ivánbattyán 10, Pócsa 20, Ivándárda 25, Illocska 25, Ujpetre 25, Lippó 25, Németszárok 20, Kiskassa 40 rodín.[\[14\]](#)

Na poradách Úradu pre verejné dobro sa viackrát zdôrazňovalo: „*Pri riešení švábskej otázky sa bezpodmienečne musí zohľadniť to, že nielen výlučne členovia Volksbundu škodili Maďarom bez pôdy, ale aj tí, ktorí sa jednoznačne to neangažovali, ale škodili v tajnosti a boli o to nebezpečnejší.*“[\[15\]](#) Pri takejto iniciatíve nie je prekvapujúce, že zamestnanci Úradu pre verejné dobro vo viacerých prípadoch pracovali nepresne, svojvoľne, neorganizovane. Na mnohých miestach ešte pred tým, než okresné výbory potvrdzujúce lojalitu k národu vydali rozsudok o konfiškácii, boli vykonané presídlenia a na iné miesta poslali viacnásobok ľudí, ktorí mohli byť osídlení v tej ktorej obci. Kvôli odlišnej morálke a rôznorodej straníckosti zamestnancov v úradnom konaní dominovali direktívne nariadenia a pokyny strany a nie právne predpisy alebo odbornosť. Tí zamestnanci úradu, ktorí sa snažili dodržiavať zákonnosť, sa mohli dostať do ťažkej situácie a vo väčšine prípadov opustili organizáciu.

Hoci sa na území štátu osídlenie obcí uzavrelo až v roku 1948, reálne k najväčším zmenám vlastníctva došlo v období medzi marcom 1945 a letom 1946, kedy sa zmena bydliska dotkla asi 120 - 130 tisíc osôb.[\[16\]](#)

Pri skúmaní pôvodného bydliska osadníkov a územného rozloženia osídlenia sa dá jednoznačne zistiť, že hlavne v prvých mesiacoch migrácia na území štátu smerovala zo Zátisia a severných častí, kde neboli

k dispozícii voľné pozemky, do južných časti Zadunajska, resp. do priestranstva medzi Dunajom a Tisou. Aj vo vnútri niektorých regiónov žúp dochádzalo k značným presunom populácie. Na daných územiach sa pôvodné obyvateľstvo ešte pred vysídlením Švábov v značnej miere zmenilo. Pretože veľká časť osadníkov sa predtým nezaoberala poľnohospodárskou výrobou, bolo potrebné ich hospodársky vzdelávať a pomáhať im organizovať prácu.

Pre nedostatok času na prípravu prídellového konania neboli zistené ani rozmery voľných pozemkov, ani počet oprávnených osôb na prídely pozemkov.

Osídlenie bukovinských Sikulov

Dňa 11. mája 1941 maďarská a rumunská vláda podpísali dohodu o presídlení bukovinských Sikulov. Podľa rozhodnutia maďarskej vlády mali byť osídlení do prinavrátenej časti Báčka, na miesto vyhnaných Dobrovoľjácov.^[17] V jeseni roku 1944, keď sa priblížil front, boli prinútení na presídlenie, na ďalšie „obsadenie vlasti“. Vláda 6. októbra 1944 vydala rozhodnutie o vylúdení územia vojnovej operácie. V týchto dňoch sa dala do pohybu zo svojho bydliska jedna skupina Sikulov.

Prví sikulskí utečenci prišli na územie župy Tolna v polovici októbra 1944. Na vybavovanie záležitostí utečencov vymenovaný štátny tajomník Péter Schell nestačil, preto 30. októbra ministerstvo vnútra nariadilo vytvorenie miestnych výborov. Hlavný išpán župy, komunista, v hlásení zo dňa 31. marca navrhol vedúcemu Župnej rady pre usporiadanie pozemkov hromadné osídlenie bukovinských Sikulov.

György Várhegyi a József Horváth v liste napísanom vedúcim Maďarskej komunistickej strany dňa 9. mája, referovali o svojej činnosti nasledovne: „*Preto v praxi sme konfiškáciu vyriešili tak, že sme všetkých obyvateľov toho domu, v ktorom dome býval jeden Volksbundák alebo vojnový zločinec, SS vojak, vysídlili. [...] Za vykonanie vysídlenia v najväčšej miere môžeme ďakovať policajnému kapitánovi okresu Völgység, ktorý bol nám nápomocný pri jeho realizácii. Prácu sme začali s dvadsiatimi policajtmi. Denne sme vyprázdnili dve dediny. V praxi to vyzeralo nasledovne: polícia nadránom obsadila tieto dediny a bubnovaním pozbierala roľníkov na poli. [...] Za ten čas sme s výborom žiadateľov o pozemky zistili, či zoznam členov Volksbundu mesta Pécs je úplný. Z dedičanov boli vybraní Volksbundáci, ktorí figurovali na zozname a ich rodinní príslušníci. Pre ich potreby bol vyhotovený jeden veľký balík s potrebnými vecami a potravinami a vozmi boli prepravení do obce Lengyel, kde boli prechodne ubytovaní v jednom veľkom kaštieli. Keď sa tam nazbieralo viac ako tisíc Volksbundákov, práceneschopných vybrala polícia a sú používaní na rôznych miestach župy. Práceneschopní boli prepravení do švábskych obcí – Györköny, Bikács, Németkér – do vzdialenosti asi 70 km. Zo Sikulov okamžite založíme národné výbory a výbor žiadateľov o pozemky. Podporu pri práci sme nedostali ani zo strany miestnych úradov ani od strán. Iba polícii okresu Völgység môžeme ďakovať, že sa táto práca dala vykonať.*

Dva týždne po zahájení našej práce dorazil poverenec pre osídlenie Bodor z Ministerstva pôdohospodárstva (Földművelési Minisztérium).“[18]

25. apríla 1945 prišiel György Bodor do obce Bonyhád. Tu okamžite obsadil jednu kanceláriu, vymenoval sa za vládneho komisára a pustil sa do práce. Do 29. apríla, čiže za štyri dni, vyprázdnil desať obcí a presídlil zhruba 1500 rodín (6000 osôb). Kvôli nepretržitému návalu Sikulov Úrad pre osídlenie (Telepítési Hivatal) nevedel vykonať narastajúci počet úloh, preto si vyberali stále extrémnejšie riešenia. Bodor už 29. apríla svojej manželke napísal nasledujúce: „*Apponyi kaštieľ v obci Lengyel sme pretvorili za koncentračný tábor.*“

Osídlenie veľkej väčšiny bukovinských Sikulov bolo dokončené do jesene 1945, ich menšie skupiny sa kvôli zjednoteniu rodín alebo kvôli výhodnejším podmienkam pre získanie domu alebo pozemku vybrali na cestu aj neskôršie. Hlavne roztrúsené rodiny v župe Zala a osídlenci v severnej Bácske zmenili svoje bydlisko vo väčšom počte. Štatistické výkazy v rôznych etapách procesu vykazujú značné rozdiely. Nasledujúcu evidenciu údajov, ktorú môžeme pokladať aj za bilanciu osídlenia bukovinských Sikulov, vyhotovil György Bodor v septembri 1947.

Tabuľka 1

Počet a regionálne rozloženie osídlených bukovinských Sikulov

Župa	Okres alebo obec	Pridelené	Celkovo pridelené			
Rodina	Dom	Vinohrad*	Iný pozemok*			
Baranya	obce patriace k okresu Völgység[19]	255	252	142	1 968	2 110
východná Baranya[20]	461	450	239	3 911	4 150	
Bács-Bodrog[21]	Csátalja, Gara, Vaskút	500	452	282	3 540	3 822
Tolna	okres Völgység	2 131	2 095	598	19 444	20 042
okres Központ	145	143	89	877	966	
okres Simontornya	329	329	158	3 345	3 503	
Spolu		3 821	3 721	1 508	33 085	34 593

Zdroj: Archív - Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára (ďalej: TMÖL) (Archív samosprávy župy Tolna), spisy Györgya Bodora, vládneho komisára 1. d.[22]

Ako môžeme vidieť, súhrnné údaje Bodora z hlásení z jesene 1945 sa líšia od údajov z obdobia dokončenia procesu, po reálnom určení vlastníctva a sú vyššie. Maďarská vláda presídlenie bukovinských Sikulov v roku 1941 odôvodnila tým, že sa usilovala u tejto asimilácii vystavenej skupiny uchovať maďarskú identitu a ich spolupatričnosťou k maďarskému národu. Popritom ich osídlenie do Báčky už samo naznačovalo, že záujmy členov skupiny majú byť podriadené záujmom štátu. Rizikami presídlenia bola skutočnosť, že z hľadiska hospodárstva tu bola cudzia poľnohospodárska kultúra, „citovo“ nepriateľské a aj národnostne rôznorodé obyvateľstvo, presídlenie do domov predošlých srbských osadníkov v sebe skrývalo možné konflikty. Počas osídlenia v Báčke sa štát svojimi prostriedkami snažil riešiť tieto rozpory, o čo sa v roku 1944 ani nepokúsil. Presídlenie uskutočnené na úkor osôb nemeckej národnosti vykonané v súvislosti s pozemkovou reformou len formálne vyriešili ich situáciu. V skutočnosti štát presídlencov nechal osamote v národnostných konfliktoch, v hospodárskej a spoločenskej integrácii a prebiehal iba boj za získanie ich hlasov, cez ich vedúcich predstaviteľov.

Vplyv pozemkovej reformy na spoločenskú štruktúru

Na južnom Zadunajsku boli viac využité pozemky na ciele pozemkovej reformy ako bol priemer v štáte. Kým v župách Baranya a Tolna sa výmera pozemkov využitých zhodovala so štátnym priemerom, v župe Somogy bol priemer vyšší o 13,6%. Najväčšie veľkostatky tu patrili rodine Festetichovcov.

Tabuľka 2

Najdôležitejšie údaje o pozemkovej reformy na južnom Zadunajsku

Župa	Rozloha župy v katastrálnych jutrách	Využité pozemky pre pozemkovú reformu	Využité pozemky pre pozemkovú reformu v %
Baranya	697 458	255 498	32,3
Somogy	1 163 465	561 331	48,2
Tolna	625 685	224 223	35,8
Spolu	2 486 608	1 011 052	40,7
Štátny údaj	16 173 443	5 599 645	34,6

Zdroj: Fehér István. Politikai küzdelmek a Dél-Dunántúlon 1944 - 1946 között. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1972, s. 232.

Počas pozemkovej reformy sa 73 197 chudobných roľníckych rodín dostalo k pôde a ak rátame so štvorčlennými rodinami, tento údaj sa priamo vzťahuje na 30% celkového obyvateľstva (292 788 osôb) žúp. V jednotlivých župách boli značné rozdiely v počte chudobných roľníckych rodín, ktoré získali pôdu a počet prídelcov neodzrkadľoval výmeru konfiškovaných majetkov v danej župe. V župe Somogy boli najväčšie konfiškované pozemky, ale najviac rodín s pridelenými majetkami nájdeme v župe Tolna. Tu sa podpory týkali dva až trikrát viac chudobných roľníckych rodín, ako v župách Baranya, resp. Somogy. Tu bolo v rámci pozemkovej reformy podporených veľký počet poľnohospodárskych sluhov,

poľnohospodárskych robotníkov a majiteľov malých roľníckych hospodárstiev.

Tabuľka 3

Počet chudobných roľníckych rodín, ktoré dostali pôdu na južnom Zadunajske

Kategórie	Počet rodín v župe Baranya	Počet rodín v župe Tolna	Počet rodín v župe Somogy[23]
poľnohospodársky sluha	2 805	10 971	4 039
poľnohospodársky robotník	4 416	10 589	6732
drobný vlastník	4 202	13 621	6 058
malovlastník	1 330	2 777	1 539
poľnohospodársky remeselník	1 184	2 075	859
Spolu	13 937	40 033	19 227

Zdroj: Fehér István. Politikai küzdelmek a Dél-Dunántúlon 1944 -1946 között. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1972, s. 231.

Pri zmene štruktúry pozemkov a členenia roľníckej spoločnosti mal na štruktúru spoločnosti vplyv aj fakt, že skupina nových majiteľov z hľadiska kultúry, mentality, hospodárenia a zvykov napodobňovala iné vzory. Popri miestnych obyvateľov sa medzi nimi nachádzali takí, ktorí sa tu usadili z iných regiónov štátu, Sikuli, Csángó, Maďari zo Slovenska, ktorí si priniesli so sebou odlišné sociálne modely od miestnych sociálnych modelov. Tieto skupiny v rámci jednotlivých obcí mali rôzny počet a predstavovali v nich rôzny pomer, samostatne ani jedna z nich - ani skupina miestnych - nemala takú integračnú silu, ktorá by pri zmenených podmienkach vedela napraviť kohéznosť miestnej spoločnosti.

Štatistický výkaz podžupana župy Baranya v novembri 1949, ktorý bol zostavený na základe údajov z obcí, sa zameriaval hlavne na zistenie situácie zvyškov obyvateľov nemeckej národnosti v župe (ich počet, kde a z čoho žijú), ale štruktúra údajov odzrkadľuje aj vplyv pozemkovej reformy a osídľovania na spoločenskú štruktúru obyvateľstva.

Počet rodín žijúcich z poľnohospodárstva bol 42 416 a týkal sa spolu 163 203 osôb. Spomedzi rodín žijúcich z poľnohospodárstva 39 824 rodín malo samostatné hospodárstvo, kým 2582 rodín žilo výlučne z poľnohospodárskej práce. Počet nových hospodárov / ktorým nanovo prideliť pôdu v rámci župy bol veľmi vysoký 84,8%, ale medzi jednotlivými okresmi boli ďalšie značné rozdiely. Pomer nových hospodárov k starým bol najnižší v okrese Siklós (37,3%) a najvyšší v okrese Mohács (157,1%). Veľkosť zmien, ktoré nastali v miestnej spoločnosti, dobre ilustruje, ak sa pozrieme aj na predošlé bydlisko nových hospodárov. Tých, ktorí nanovo získali pôdu, sme najprv rozdelili iba do dvoch skupín, na miestnych a na osadníkov. Počet osadníkov (9241) v župnom súpise presahuje počet miestnych (7903), ktorým prideliť pôdu. Iba v okrese Siklós je zanedbateľný počet osadníkov (2,8%), v okresoch Pécs, Pécsvárad a Szentlőrinc je okolo 10 - 27%, kým v okrese Hegyhát a Mohács je 200-násobný a v okrese Villány dosahuje skoro 500-násobný pomer. Skupina osadníkov nie je homogénna, ako sme to už videli predtým, sú medzi nimi takí, ktorí prišli z iných častí štátu, ale aj Sikuli, Csángó a Maďari presídlení zo Slovenska. V rámci jednotlivých okresov boli značné rozdiely v zložení skupiny osadníkov, čo podľa nášho vedomia, neodzrkadľuje zámernú osídľovaciu politiku, skôr ju ovplyvnili bežné problémy a náhody.

V župe Baranya v skupine osadníkov pomer bol nasledujúci: 30% zo Slovenska, 11% Sikulov a Csángó, 59% prisťahovalcov z iných regiónov štátu. V okresoch pomer presídľencov zo Slovenska tvoril 21 - 56%. V najväčšom pomere sa dostali do okresu Szentlőrinc, ale tu ani pomer samotných osadníkov nebol príliš vysoký spomedzi nových majiteľov pôdy. Presídľenci zo Slovenska sa v najväčšom počte dostali do okresov Hegyhát (776) a Mohács (905). Pomer osadníkov z iných častí štátu sa pohyboval v jednotlivých okresoch medzi 43 - 78%. V najväčšom počte sa dostali do okresu Mohács (1499) a Hegyhát (1249), v najmenšom do okresu Siklós (23).

Vzhľadom na ich hospodárske, kultúrne poznatky a znalosti o zvykoch spoločnosti, najhladšie prebiehala integrácia tých nových statkárov, ktorí už aj predtým bývali v danom regióne. Najväčšie rozdiely sa z hľadiska kultúry a mentality a v oblasti hospodárskych znalostí odzrkadľovali medzi osadníkmi, ktorí sa

tu osídlili z rôznych regiónov štátu, ďalej medzi Sikulmi, Csángó a miestnymi obyvateľmi.

Tabuľka 4

Počet podporovaných v pozemkovej reforme v župe Baranya

Okresy	Žijúci z poľnohospodárstva	Hospodári	Spomedzi nových majiteľov	Spomedzi osadníkov					
Osadníci	Miestni	Horná zem	Csángó	Z iných regiónov					
Rodiny	Osoby	Noví	Starí						
Hegyhát	6 481	28 508	2 916	3 226	2 271	1 088	776	246	1 249
Mohács	6 295	26 473	3 998	2 544	2 573	1 366	905	169	1 499
Pécs	6 233	11 940	2 746	3 542	270	1 479	109	-	161
Pécsvárad	6 089	25 765	2 953	2 368	2 148	789	490	626	1 032
Siklós	7 626	28 424	1 737	4 654	38	1 319	15	-	23
Szentlőrinc	6 542	28 061	1 787	4 345	153	1 492	86	-	67
Villány	3 150	14 032	2 157	881	1 788	370	391	-	1 397
Spolu	42 416	163 203	18 294	21 560	9 241	7 903	2 772	1 041	5 428

Zdroj: BML Podľa spisov podžupana Baranya, Elnöki iratok 97/1949.

Hlásenie podžupana sa zameriavalo aj na jednotlivé vzťahy - hlavne personálne a hospodárenie. Z hlásenia vyplýva, že noví majitelia za uplynulé štyri roky nevedeli dosiahnuť vzrast majetku, ba spomedzi novými majiteľmi aj vtedy sa nájdú takí, ktorí pridelenú pôdu nezačali obrábať. Je relatívne vysoký počet tých hospodárov, ktorí trvalo alebo prechodne zamestnávali poľnohospodárskych robotníkov. Avšak je nápadné, že túto možnosť vo väčšom počte využili hlavne tí, ktorí aj predtým hospodárili, v týchto prípadoch sa zrejme jedná o už existujúce zamestnávateľské vzťahy. Pôdy zbavených Švábov vo veľkej miere zamestnávajú tí, ktorí hospodárili aj predtým, čo medzi osadníkmi a miestnymi vyvolalo nedôveru a naznačujú nevyriešené predošlé konflikty. Podžupan poukazuje aj na to, že vo viacerých obciach župy, kde podľa sčítania ľudu v roku 1941 žila iba veľmi malá menšina nemeckou národnosťou a materinským jazykom, teraz ich počet vzrástol. Čiže nevysídlení Nemci sa v rámci župy presťahovali do iných obcí. Jednak kvôli tomu, že na predošlom bydlisku po zhabaní majetku stratili základy svojej obživy a ako sluhovia nechceli pracovať na pozemku, ktorí možno predtým vlastnili, jednak v cudzom prostredí sa dalo lepšie „stratiť“ pred obťažovaním orgánov a ich vzťah s miestnou komunitou nestožovali staré konflikty.

Tabuľka 5

Hospodárske ukazovatele tých osôb, ktoré získali pozemok v župe Baranya

Okresy	Hospodári zamestnávajúci stálych sluhov	Hospodári zamestnávajúci prechodných sluhov	Hospodári zamestnávajúci švábskych* sluhov	Hospodári zamestnávajúci sluhov	Hospodári neobrábajúci svoju pôdu	V okrese žijúci Nemci	Poškodené nemecké rodiny**	Hospodári, ktorí dosiahli vzrast majetku	Veľkosť majetkového vzrastu
Menej ako 15 kat. jutár	15-25 kat. jutár	Nad 25 kat. jutár							
Noví	Starí	Noví	Starí	Noví	Starí	Rodiny	Osoby	Kat. jutro	Štvorcová siah

Hegyhát	15	42	247	-	32	26	20	15	27	-	-	5 112	435	-	-	-
Mohács	206	778	279	4	53	18	29	25	15	-	-	9 146	791	9	19	200
Pécs	12	90	933	-	72	52	118	82	16	-	184	3 553	290	4	6	-
Pécsvárad	33	610	542	21	199	109	65	33	62	-	4	10 197	622	1	-	-
Siklós	-	-	793	1	68	30	198	142	-	-	-	1 317	452	7	16	800
Szentlőrinc	25	-	1 282	-	108	39	117	142	-	-	-	2 174	102	13	3	400
Villány	4	215	105	-	10	3	3	10	35	-	-	2 914	163	-	-	-
Spolu	295	1 735	6 411	26	542	277	550	449	155	-	188	34 413	2 855	34	44	1 400

Poznámka:

*Pravdepodobne sa jedná o osoby, ktoré boli vybraté na presídlenie do Nemecka, na napokon neboli presídlené.

**Z výkazu nevyplýva, že tu uvedené osoby podľa čoho boli zaradené do kategórie „poškodených“.

Zdroj: BML Podľa spisov podžupana Baranya. Elnöki iratok 97/1949

V inej štruktúre a skôr - 30. septembra 1948 - aj podžupan župy Tolna pripravil prehľadný výkaz o pozemkovej reforme. Je dobre zreteľné, že v rámci župy možnosti osídlenia sa uzavreli s osídlením bukovinských Sikulov a osadníkov z iných oblastí štátu, a tak je oveľa nižší počet osídlených rodín z Hornej zeme.

Tabuľka 6

Osídlenia v župe Tolna

	Okresy	Mesto Szekszárd	Župa spolu					
Dombóvár	Duna-földvár	Köz-pont	Simon-tornya	Tamás	Völgy-ség			
Švábske rodiny v konaní (zhabanie, vysídlenie, právne obmedzenia)	944	1 386	1 622	2 918	195	5412	8	12485
Obsadené domy	936	1 351	1 494	2 853	186	5 085	3	11 908
Nehnuteľnosti preradené do pozemkového fondu (kat.jutro)	7 004	9 513	11 840	26 417	1 438	45 286	7	101 505
Osídlené rodiny*	575	861	1 173	1 971	140	3 987	3	8 710
Celý pridelený pozemok	5 256	6 328	10 553	21 411	1 396	39 803	7	84 754
Počet bukovinských sikulských rodín**	7	-	370	497	-	2 353	-	3 227
Počet vnútrozemských rodín	408	676	415	845	51	979	-	3 374
Počet rodín vysídlených z Hornej zeme	25	11	20	51	6	39	2	154

Inštitucionálna dohoda o výmene obyvateľstva	145	174	368	578	83	616	2	1 966
Pozemok pridelený „vymeneným“ obyvateľom (v kat. jutre)	1 676	2 288	4 114	6 618	1 002	6 967	5	22 670

Poznámka:

*O 10 rodín menej, než celkový počet kvóty (bukovinskí Sikuli, vnútroštátne rodiny, vykázaní z Hornej zeme, vymenené obyvateľstvo)

**Nezhoduje sa s výkazom, ktorý vyhotovil Bodor v roku 1947.

Zdroj: TMÖL Podľa Állami Telepítési felügyelő iratai II. sorozat (5. d.)

Rekapitulujúc môžeme skonštatovať, že po druhej svetovej vojne aj spoločnosť, aj politická elita sa právom snažila o zmenu zastaranej spoločenskej štruktúry Maďarska. Taktiež bolo pochopiteľné, že nová elita takto sa usilovala aj o posilnenie svojej mocenskej pozície. Avšak pri historickom posúdení rozhodujúce je či sa tieto snahy podieľali na vývine účinnejších a harmonickejších spoločenských pomerov.

1. Vykonanie pozemkovej reformy a osídlení značne ovplyvnilo národnostné zloženie aj tohto regiónu. Podľa údajov sčítania ľudu z roku 1920 pomer národnostných menšín žijúcich na území Maďarska vzhľadom k celkovému počtu obyvateľstva ledva dosahoval 10%. Pri sčítaní ľudu v roku 1930 už neexistovala župa, v ktorej by obyvatelia s maďarským materinským jazykom neboli vo väčšine, ich pomer aj v župe Baranya prekročil dve tretiny populácie. Na trianonskom území štátu sa homogenizácia ako výsledok asimilácie ďalej vyvíjala v roku 1941. Skoro 93% obyvateľstva malo maďarský materinský jazyk a 95% sa hlásilo k maďarskej národnosti. Jedinou významnou národnostnou menšinou v štáte boli Nemci (475.491 osôb). Tento proces sa na vplyv osídlení, zastráňovaní a otvoreného nátlaku vyvrcholil po druhej svetovej vojne. Počas sčítania ľudu v roku 1949 sa 98% obyvateľstva hlásilo k Maďarom, aj čo sa týka národnostnej príslušnosti, aj čo sa týka materinského jazyka.

Počas prvého sčítania ľudu po druhej svetovej vojne, v roku 1949 obyvateľstvo s maďarským materinským jazykom iba v dvoch župách nedosiahlo 97%-ný pomer, v župe Békés (94,23%), kde sa spísala viac ako pätina obyvateľov, ktorá ako materinský jazyk uviedla jazyk národnostných menšín a v župe Baranya, kde nemaďarský materinský jazyk používalo 13%. V týchto dvoch župách žila tretina obyvateľstva, ktorá ako materinský jazyk uviedla jazyk národnostných menšín, pričom na tomto území nežila ani jedna desatina populácie. Na skúmanom území pomer obyvateľov s nemeckým materinským jazykom klesol na minimum, v župe Baranya z 27,5% na 1,5%, v župe Somogy z 3,1% na 0,1, v župe Tolna z 26,8% na 1,1%. Ochota priznať národnostnú príslušnosť, vzhľadom na to, že sa vysídlenia týkali predovšetkým tých, ktorí sa pri sčítaní ľudu v roku 1941 hlásili k nemeckej národnosti, klesla na minimum. O atmosfére svedčí to, že v župe Baranya, kde počas sčítania ľudu v roku 1949 spísali 5.446 osôb s nemeckým materinským jazykom, ale s nemeckou národnosťou zaevidovali iba 323 osôb, a to vtedy, keď podžupanské sčítanie vykazuje 34.413 nemeckých osôb.

2. Môžeme skonštatovať, že obratie a vyhnanie maďarských Nemcov, spolu s inými podobnými neludskými konaniami, nezmenilo spoločenskú štruktúru smerom k účinnejším harmonickejším spoločenským pomerom.

3. V Maďarsku počas procesu národný princíp nedeclarovali a nedostal právnu formu, ako v Juhoslávii konania AVNOJ, ale pri realizácii v praxi sa uplatňoval podľa potreby.

4. Moc pri rozničení protinemeckej nálady nedošla až do krajných hraníc, ale v tlači dala priestor aj takým hlasom v záujme „odsúhlasenia“ jej konania.

5. V Maďarsku sa proces národnej homogenizácie, ktorá sa začala po prvej svetovej vojne, vyvrcholila po druhej svetovej vojne. Dôsledkom vykonaných vysídlení, osídlení a presídlení štát sa prakticky stal jednonárodným štátom. Spoločnosť ako súčasť sovietskej bola aj hospodársky, politicky, kultúrne vynútené preštrukturovaná. Strata národnostnej identity národnostných menšín, tak aj Nemcov, sa zdala nenapraviteľnou. Avšak procesy o revitalizáciu po roku 1990 dobre naznačujú, že maďarskí Nemci, podobne ako iné skupiny spoločnosti, „nezmizli“ ani pod vplyvom všeobecného politického a asimilačného

nátlaku a nestratili svoju identitu. To, že aký bude priebeh tejto - jazykovej, kultúrnej, hospodárskej - revitalizácie, ukážu iba nasledujúce desaťročia.

Some connections between changes in Land reform and social structure in southern Transdanubia (1945 - 1949)

After the Second World War the social and political elite rightly attempted to change the outdated social structure of Hungary. Understandably this change sought to strengthen the new elite's power position, but these efforts, when assessed from historical perspective, were to be seen as a contribution to a more effective and balanced society. The execution of the land reform and settlements significantly influenced the nationality composition of this region. The only significant minority of the country became the German minority amounting to 475 491 people. This process reached its peak after the Second World War in which the affected settlements were put under openly frightening pressure. At the population census in 1949 ninety-eight percent of the population considered itself Hungarian in terms of nationality and mother language

This study states that the expulsion of Germans in Hungary - together with other similar inhuman processes - did not achieve the assumed more effective and more balanced social relationships.

In Hungary, during this process the national principle was not declared and not legally formalised - unlike the AVNOJ decisions in Yugoslavia - but in practice it was applied according to needs.

The stirring of anti-German feelings did not reach extreme levels, but the press allowed and enabled such rhetoric in order to make the arrangements seem acceptable.

The national homogenising process that began after the First World War in Hungary reached its peak after the Second World War. As consequence of the execution of settlements the country practically became uni-national. As the forced economic, political and cultural restructuring of the society continued, as a part of the Sovietisation process, the process of losing identity among national minorities, including German minority, was deemed to be irreversible. However, the revitalisation processes after 1990 show that Germans in Hungary, similarly to other groups, even after the impact of the general policy of the assimilation pressure did not disappear and did not lose their self-identity. The question as to the extent of the linguistic, cultural and economic revitalisation will be answered over the next few decades.

[1] Údaje štatistických hárkov z roku 1949 by mohli ukázať jedinečný podrobný obraz o súvislostiach uskutočnených hospodárskych, etnických, migračných procesov a zo štruktúr dát prihliadnuc na výsledky procesu môžeme spoznať aj stanovisko maďarskej vlády. V obciach, ktorých sa týkala pozemková reforma, počas analýzy boli zapísané štatistické údaje pozemkov danej obce, ich rozdelenie podľa spôsobu obrábania, rozmery pozemkov podľa spôsobu obrábania, ktoré boli využité na účely pozemkovej reformy a zvlášť sa uvádzali rozmery pozemkov, ktoré boli zhabané od Nemcov. Príspevky sa neuvádzali iba podľa spôsobu obrábania, ale pri zvýhodnených bolo uvedené aj to, či boli miestni, vnútroštátni, utečenci alebo inštitucionálne presídlení. Zvlášť sa zapísali štatistické ukazovatele pozemkov Slovákov, resp. Maďarov zo Slovenska. Zoznam obsahoval aj podrobný rozpis údajov vzťahujúcich sa na domovú nehnuteľnosť. Súčasťou súpisu bolo aj zapísanie štatistických údajov populácie danej obce a uvádzala sa aj národnosť.

[2] *Magyar Közlöny*, 10/ 1945.

[3] Obecné výbory žiadateľov o pozemky a rady pre usporiadanie pozemkov boli v roku 1947 zrušené, ich právnymi nástupcami sa stali Župné geodézie.

[4] VÖRÖS, Károly (Ed.). *A magyar állam szervei 1944 - 1955*. 1. zväzok. Budapest : Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1985, s. 173.

[5] Magyar Országos Levéltár (ďalej: MOL), Belügyminisztérium Népgondozó Hivatal iratai 693/1945.

(Maďarský štátny archív, spisy Úradu pre verejné dobro Ministerstva vnútra).

[6] Szakács, Sándor. A földreform és a kisüzemi mezőgazdaság 1945 - 1948. In: OROSZ, István - FÜR, Lajos - ROMÁNY, Pál (Eds.). *Magyarország agrártörténete. Agrártörténeti tanulmányok*. Budapest : Mezőgazda Könyvkiadó, 1996, s. 437-483.

[7] Pető, Iván - Szakács, Sándor. *A hazai gazdaság négy évtizedének története*. 1. zvázok. Budapest : Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1985, s. 38.

[8] Valuch, Tibor. *Magyarország társadalomtörténete a XX. században*. Budapest : Osiris, 2001, s. 190-191.

[9] Füzes, Miklós. A népesség száma, anyanyelvi és nemzetiségi megoszlása Baranya járásában 1941-ben, nemzetiségi megoszlása 1945-ben. In: SZITA, László (Ed.). *Baranyai helytörténetírás 1980*. Pécs, 1981, s. 533-580; Füzes, Miklós. *Forgószelel. Be- és kitelepítések Délkelet-Dunántúlon 1944-1948 között*. Pécs : Baranya Megyei Levéltár, 1990, s. 12-13.

☞ MOL Belügyminisztérium Népgondozó Hivatal iratai 628/1945. (Maďarský štátny archív, spisy Úradu pre verejné dobro Ministerstva vnútra).

[11] Baranya Megyei Levéltár (ďalej: BML), Népgondozó Hivatal Baranya Megyei Kirendeltségének iratai 1/1945. (Archív župy Baranya, spisy Úradu pre verejné dobro pobočka v župe Baranya).

[12] Baranya Megyei Levéltár (ďalej: BML), Népgondozó Hivatal Baranya Megyei Kirendeltségének iratai 1/1945. (Archív župy Baranya, spisy Úradu pre verejné dobro pobočka v župe Baranya).

[13] BML Népgondozó Hivatal Délmagyarországi Kirendeltsége iratai 7/1945. (Spisy Úradu pre verejné dobro pobočka v južnom Maďarsku).

[14] BML Népgondozó Hivatal Délmagyarországi Kirendeltsége iratai 6/1945. (Spisy Úradu pre verejné dobro pobočka v južnom Maďarsku).

[15] BML Népgondozó Hivatal Délmagyarországi Kirendeltsége iratai 48/1945. (Spisy Úradu pre verejné dobro pobočka v južnom Maďarsku).

[16] Na základe údajov Úradu pre verejné dobro z júla 1941, v župe Baranya sa do toho času presídlilo 608 rodín, celkový počet osídlených rodín je 6135, z toho 2955 bolo miestnym žiadateľom a ešte 943 rodín čaká na osídlenie. (BML Baranya Megyei Földhivatal iratai 315. tételszám) (BML spisy geodézie v župe Baranya).

[17] Sajti A., Enikő. *Délvidék 1941 - 1944. A magyar kormányok délszláv politikája*. Budapest : Kossuth Kiadó, 1987, s. 65.

[18] Z referátu vysvitlo, že komunistická strana, využívúc výhody pozemkovej reformy, mimo právnych možností sa vo „vlastnej kompetencii“, snažila vyriešiť osídlenie Sikulov. V súvislosti s akciou sa zachovalo málo zdrojov, zrejme kvôli tomu, lebo ani strana sa k tomu nechcela otvorene priznať. Dôkazom toho je aj to, že všetky neprijemné súvislosti kauzy sa neskôr snažili zvaliť na Györgya Bodora, resp. na Národnú sedliacku stranu. Avšak aj z referátov Bodora je zrejmé, že pred ním v týchto obciach už pracovali delegáti z Pešti, on prakticky bol iba pokračovateľom, resp. ukončujúcim už začatého procesu. Podľa referátov komunistických delegátov v okrese Völgység bolo osídlených 2200 rodín a bolo rozdaných skoro 21 900 katastrálnych jutár. (Politikatörténeti Intézet Levéltára [ďalej: PIL], 274.f. 10.cs. 34. ö.e.)

(Archív inštitútu politickej histórie).

[19] Osídlenie Sikulov do obcí Egyházaskozár a Hidas.

[20] Jedná sa o obce Hercegszabar, Hímesháza, Palotabozsok, Somberek, Véménd.

[21] Menšia skupina bukovinských Sikulov bola osídlená v župe Bács-Bodrog. Niektoré skupiny z obcí Hadikfalva, Istensegíts, Andrásfalva sa dali na útek pomerne neskoro na jeseň 1944 - 8., resp. 9. októbra - a vzhľadom na vojnové udalosti sa už nedostali na územie Maďarska. Sikuli zhromaždení v tábore Szeghegy, vo februári 1945 boli vykázaní zo štátu. Jedna rodina si mohla priniesť spolu štvorkilový balík. Do Maďarska prišli s oblečením, čo mali na sebe a so stravou na tri dni. V severnej Bácske - v obciach Csátalja, Gara a Vaskút - bolo osídlených 382 rodín, 1683 osôb.

[22] Hlásenie sa zaoberá aj s osídlením moldavských Csángó. 141 rodín bolo osídlených v župe Baranya nasledovne: 101 v obci Egyházaskozár, 40 v obci Szárász. Hlásenie nespomína počet Sikulov osídlených v župe Somogy. Iné zdroje uvádzajú 56 rodín.

[23] Údaje Istvána Fehéra sa nezhodujú s údajmi uvádzanými s Józsefom Kanyarom. Podľa J. Kanyara v župe Somogy bolo zhabaných 460 912 katastrálnych jutár pozemkov, z čoho prideliť pôdu 36 050 osobám, z nich 9682 osôb bolo hospodárskym sluhom. (viď: Kanyar József. *Elsikkasztott földreform, megvalósult földosztás Somogyban [1920, 1945]*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1964, s. 149-150).